

Ясечко Світлана Вадимівна

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПРАВОЧИН В КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Вчинення правочинів має свої особливості залежно від організаційно-правової форми сторін такого правочину. Одним із найбільш урегульованих у цьому питанні є акціонерне товариство. Перш за все це пов'язано з намаганням законодавця захистити інтереси всіх зацікавлених осіб, у тому числі значної кількості акціонерів.

Більшість акціонерних товариств створено в Україні внаслідок проведення приватизації державних підприємств. Також існує багато підприємств, які свідомо створені засновниками у формі акціонерного товариства з метою захисту корпоративного співіснування кількох інвесторів. Крім того, багато постприватизаційних акціонерних товариств мають кілька значних власників, які бажають забезпечити за допомогою зрозумілої й ефективної системи корпоративного управління захист власних інтересів.

Корпоративне управління – це не лише процес обрання органів товариства. Корпоративне управління – це механізм узгодження прав та інтересів різних суб'єктів, не тільки акціонерів та менеджменту, а й контрагентів і держави. Одним з елементів зазначеного механізму є процес *надання згоди на вчинення значних правочинів і правочинів із заінтересованістю*. Це ще один з «відомих» різновидів односторонніх правочинів, на якому хотілося б коротко зупинитися. Взагалі, питання про правову природу рішень органів юридичних осіб є сьогодні дуже дискусійним. Багато авторів заперечують значення правочинів за рішеннями органів юридичних осіб, у тому числі і унаслідок того, що існуюча класифікація юридичних фактів (події і дії, дії правомірні і неправомірні; правомірні дії -

юридичні вчинки і юридичні акти; юридичні акти - правочини, адміністративні акти, судові рішення) не дозволяє «вбудувати» в неї рішення органів юридичних осіб. Слід сказати, що вказана проблема «вбудовування» окремих юридичних фактів в нині існуючу і критиковану в справжньому дослідженні «вольову» класифікацію існує досить давно. Згода може зводитися до волевиявлення однієї особи або співпадаючого волевиявлення декількох учасників однієї сторони, що мають різний інтерес. Другий різновид згоди породжує, ймовірно, найбільший інтерес, оскільки, маючи доволі часте застосування на практиці, викликає чималу кількість суперечок, як серед теоретиків, так і серед практиків. Згода, що вимагає збігу волевиявлення декількох осіб, може бути виражена в ході їх безпосереднього контакту (на переговорах, на засіданні виконавчих органів юридичної особи, на загальних зборах і так далі) або мати розрив в часі (наприклад, при листуванні). У тих випадках, коли згода має бути виражена декількома учасниками, що виступають на одній стороні цивільного правовідношення, проблем, як правило, не виникає.

Важливим потрібно відмітити також і те, що вираження згоди на вчинення правочинів представляє собою односторонній правочин, що носить допоміжний характер, але який не є елементом двох (багато)сторонніх правочинів. Вираження згоди (односторонній правочин) є обов'язковим юридичним фактом, необхідним для накопичення юридичного складу; до його отримання в таких випадках, коли згода визнається обов'язковою, усі інші дії розглядаються як дії, що не тягнуть юридичних наслідки. У тих же випадках, коли вчинення односторонніх правочинів вимагається від особи, до якої вона звернена, вчинення конкретних дій для того, щоб скористатися правами з неї, йдеться вже не про вираження згоди, а про здійснення суб'єктивних прав.

Після того як набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» (деякі норми якого набувають чинності 01.01.2018 р.). Закон доволі ґрунтовний і визначальний. Окрім змін порядку проведення зборів акціонерів, формування

органів товариства, законом внесено зміни до порядку надання згоди на вчинення значних правочинів та правочинів із заінтересованістю.

Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон) **значний правочин** – правочин (крім правочину з розміщення товариством власних акцій), учинений акціонерним товариством, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності. Відповідно до ст. 70 Закону для прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину, ринкова вартість якого не перевищує 25% вартості активів, достатньо рішення наглядової ради товариства. Якщо ж ринкова вартість перевищує 25%, вчинення правочину можливе виключно за рішенням загальних зборів акціонерів.

Однак такі дії не є виправданими, оскільки матимуть суттєві наслідки. Так, якщо акціонер чи наглядова рада товариства дізнаються про укладання таких правочинів, зможуть подати до суду відповідний позов, довести в суді, що вартість правочину не є ринковою, встановити «ринкову» вартість і визнати правочини недійсними. Наслідки недійсності правочину очевидні – повернення сторін у первинний стан, а в окремих випадках наслідки для подальшої діяльності товариства можуть бути фатальними.

Також деякі акціонерні товариства, які за Законом можуть не обирати наглядову раду, статутом товариства відносять прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину до 25 % вартості активів до компетенції виконавчого органу. Такі дії можуть мати наслідком визнання недійсними значних правочинів, адже в разі відсутності наглядової ради у товаристві повноваження прийняття рішення, що належить до її виключної компетенції, переходить до загальних зборів, окрім повноважень щодо скликання зборів. Відповідно, такі дії виконавчого органу є перевищенням повноважень. Усі ці обмеження стосуються і надання попередньої згоди на вчинення значних правочинів.

Суттєвих змін зазнала ст. 71 Закону, яка визначає *порядок надання згоди на вчинення правочинів із заінтересованістю*. Попередня редакція цієї статті містила доволі загальні визначення та, фактично, на практиці повноцінно не застосовувалась. Зі змінами законодавства від запроваджено порядок надання згоди на вчинення таких правочинів, визначено конкретні критерії заінтересованості та необхідну сукупність обставин для віднесення правочину до правочину із заінтересованістю. Крім того, впроваджено так званий *диктат міноритарію* – неможливість голосування заінтересованого в правочині акціонера / члена наглядової ради за таке рішення. Зі змінами, які набули чинності в червні 2017 року, «диктат міноритарію» було послаблено для приватних акціонерних товариств, але виключно за умови внесення відповідних змін до статуту товариства.

На сьогодні правочином, щодо вчинення якого є заінтересованість, є правочин, коли ринкова вартість майна або послуг чи сума коштів, що є предметом такого правочину, перевищує 1 відсоток вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства. Однак багато акціонерних товариств, раніше приймаючи статuti товариства в новій редакції, зазначали, що правочином, щодо вчинення якого є заінтересованість, є правочин, коли ринкова вартість майна або послуг чи сума коштів, що є предметом такого правочину, перевищує сто мінімальних заробітних плат виходячи з розміру мінімальної заробітної плати станом на 1 січня поточного року. Отже, для застосування нині чинної норми Закону щодо співвідношення вартості правочину до вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства необхідно вносити зміни до статуту акціонерного товариства.

За рік після запровадження визначеного механізму надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю почала формуватися *судова практика*. Так, відповідно до постанови ВГСУ від 22.06.2017 р. у справі № 904/9759/16 «Можливість застосування обмежень у голосуванні про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю, визначених ст. 71 Закону

України «Про акціонерні товариства», вказана стаття пов'язує з наявністю сукупності ознак, встановлених у частинах 2,3 цієї статті та наявністю умови, визначеної у ч. 8 вказаної статті (тобто при голосуванні). З огляду на зазначене, колегією суддів касаційної інстанції визнається правомірним висновок місцевого господарського суду про те, що під час голосування з другого питання порядку денного спірних зборів обмеження, встановлені ч.8 ст.71 Закону України «Про акціонерні товариства», не розповсюджувалися на акціонера Товариства, оскільки вказана норма Закону не містить обмежень у голосуванні акціонера, афілійовані особи якого можуть бути заінтересованими у вчиненні акціонерним товариством правочину».

Тобто якщо заінтересованою особою у вчиненні правочину є афілійована особа акціонера (власника понад 25 % СК), безпосередньо сам акціонер має право голосу при прийнятті рішення про надання згоди на вчинення такого правочину.

В іншій справі №912/4264/16, яку було порушено за позовом акціонера, визнано недійсними договори купівлі-продажу комерційного нерухомого майна на понад 1000 м² у центрі міста через порушення порядку надання згоди на вчинення правочинів із заінтересованістю. Особливістю цієї справи є те, що правочини оскаржені не стороною правочину, а 3-ю особою – акціонером.

Позовні вимоги обґрунтовано порушенням корпоративних прав акціонера. Афілійованість осіб було встановлено в межах судового розгляду, оскільки член наглядової ради акціонерного товариства є чоловіком керівника та учасника ТОВ – покупця нерухомого майна. Крім того, вартість правочинів було занижено з метою ухилення від необхідності отримання відповідного погодження загальними зборами, що було доведено шляхом проведення незалежної експертної оцінки майна на дату вчинення правочинів. Додатковою підставою недійсності правочинів була наявність на момент їх укладання чинної судової заборони на відчуження майна, хоча суд апеляційної інстанції не взяв цю обставину до уваги, мотивуючи це тим, що *акціонер може оскаржити правочини виключно через порушення його корпоративних прав.*

Із запровадженням похідного позову такі дії та/або бездіяльність посадових осіб товариства можуть завдати збитків акціонерному товариству, які, відповідно, можуть бути стягнуті з таких посадових осіб на користь самого товариства за позовом акціонера – власника 10 % і більше статутного капіталу.

Враховуючи суттєві зміни, яких зазнало корпоративне законодавство, контроль за дотриманням процедури надання згоди на вчинення значних правочинів і правочинів із заінтересованістю стане більш актуальним для акціонерів та, відповідно, буде поштовхом для розвитку відповідного напрямку судової практики та науки в цілому.